

ÜRETİCİNİN SORUMLULUĞU

DR. TUBA KARAMAN

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ

Sayın Hocalarım, değerli konuklar, özellikle bu güzel bu bilimsel ortamı bize hazırlayan emeği geçen bütün herkese teşekkür ederek başlamak istiyorum. Konuşmam ekranda da gördüğünüz gibi “Üreticinin Sorumluluğu”. Ben benden önceki konuşmacının tercih ettiğinin aksine “Ürün Sorumluluğu” değil, “Üreticinin Sorumluluğu” ifadesini kullanmayı tercih ettim. Konu, benim doktora tez konum. Sosyal boyutu olması konuyu seçmemde önemli bir yer tutmuştur. Benden önceki konuşmacılar sizi bayağı hazırladılar bu konuya. Burada ben konuyu tüketmeye çalışmayacağım. Birçok konu, zaten ilgili olanlar daha önce birçok konuşmacı tarafından anlatıldı. Benim yapmak istediğim, şuanda Türk Mevzuatında, hukukumuzda üreticinin sorumluluğu olduğunda, hangi hükümlere tabi olacağı. Bunu oturtacağım. Mevcut mevzuatın ne durumda olduğunu, hangi hükümlere tabi olacağını belirttikten sonra konuyla ilgili birtakım bilmemiz gereken yeni kavramlara değinmeye çalışacağım. Anlayabilmemiz için sorumluluğu teşkil eden bir takım yeni müesseselerin de farkına varmamız gerekiyor.

I- Giriş

Ayıplı ürünlerin, dünya genelinde özellikle 20 yy.ın ikinci yarısından sonra önemli boyutta zararlara sebebiyet vermesiyle birlikte, bu ürünlerin toplum

sağlığı ve insan hayatı üzerinde oluşturduğu tehdit ciddi şekilde hissedilmeye başlanmıştır.

Sınırların ortadan kalktığı ve kârı artırmak adına her türlü kapitalist girişimin gerçekleştiği günümüz üretim dünyasında, üretim, çoğunlukla, uluslararası dev şirketlerin elinde bulunmakta ve bu şirketlerce seri üretim (mass production)¹ yoluyla üretilen ürünler, dünyanın her tarafında kullanılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da, ayıplı üretilerek piyasaya sunulan bir üründen önemli sayıda kişi zarar görebilmektedir.

Son yüzyılda, bu tür facialara sık rastlanmaya başlayınca, üreticinin sorumluluğu² müessesesinin önemi de gündemdeki yerini almıştır. Bu tür faicalar arasında özellikle tüm dünyanın tepkisini çekip sorunu gündemin tepesine oturtan olay, 1950’li yıllarda hamilelerde bulantı giderici olarak kullanılan, 10.000’e yakın bebeğin özürlü doğmasına sebep olan “thalidomide” skandalıdır. “Thalidomide” içeren “contergan ve contergan fort” adlı ilaç, tanınmış bir ilaç firması tarafından dünyanın birçok ülkesinde aynı anda piyasaya sürülmüştü³. Keza, yakın geçmişte özel yöntemlerle beslenmiş ve büyütülmüş hayvanlardan elde edilmiş olan ve deli dana hastalığının virüsünü taşıyan etlerin piyasada satılması sonucu, bu hastalığın birçok kişiye bulaşmış olduğu ve bu hastalık nedeniyle seri ölümlerin meydana geldiği hafızalardadır.

Üreticinin sorumluluğu ifadesi ile, üreticinin, aralarında sözleşme ilişkisi bulunup bulunmadığına bakılmadan, üretilmiş olan ürünlerdeki ayıpla sebebiyle zarar görmüş olan herkese karşı sorumluluğu kastedilmektedir.

Önceleri, üreticinin sorumluluğu sorunu ile ilgili olarak özel bir düzenlemeye ihtiyaç görülmediğinden, sorun, haksız fiil sorumluluğunun genel il-

¹ İngilizce kelime olan « mass production », Türkçe’ye « yığın üretim » veya « kütle üretim » olarak da çevrilmektedir. Kelime anlamı itibari ile “seri üretim” teriminin daha uygun olduğunu düşünmekteyiz. GÜROL/KILIÇOĞLU’nun hazırladığı İş Dünyası Sözlüğü’nde de, « mass production », « seri üretim » olarak çevrilmiştir (Ender GÜROL/Ali KILIÇOĞLU, İş Dünyası Sözlüğü, C. II, 1994, s. 564).

² Üreticinin sorumluluğu konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Tuba AKÇURA KARAMAN, Üreticinin Ayıplı Ürünün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu, İstanbul 2008.

³ Ayıplı üretilmiş ürünlerin sebep oldukları facialarla ilgili olarak bkz. Pierre WESSNER, “La Responsabilité du fait des produits, un droit venu d’ailleurs!: La transposition “volontaire” de la directive de l’Union Européenne sur la responsabilité du fait des produits en Suisse et en Turquie », İsviçre Medeni Kanunu’nun İktibasının 80. Yıldönümü (Galatasaray Üniversitesi, 19 Nisan 2006), İstanbul 2006 (80. Yıldönümü), s. 12; Andrew GRUBB/Graint HOWELLS (ed.), The Law of Product Liability, UK 2000, s. 9.

keleri içerisinde çözümlenmeye çalışılmış ve bunun sonucu olarak da üretici, ancak, ürünün ayıplı olmasında kusuru bulunan hallerde zararlardan sorumlu tutulabilmiştir. Ne var ki, son yüzyılda karşılaşılan birçok olay, kusur unsuruna dayanan klasik haksız fiil sorumluluğu prensiplerinin artık, üreticinin sorumluluğu sorununu çözme yetmediğini göstermiştir.

Haksız fiil sorumluluğu, tarafların eşit konumda bulunduğu varsayımından hareketle düzenlenmiştir ve sorumluluğun koşullarının gerçekleştiğinin, özellikle de, davalının kusurunun bulunduğu, zarar gören tarafından ispatlanması gerekmektedir. Üreticinin sorumluluğu sorununun taraflarını, eşit konumda olmayanlar, genellikle de, dev üretici firmaları (“multinationals”) ile tüketicilerin oluşturduğu dikkate alındığında tarafların eşit olduğu varsayımından hareketle düzenlenmiş olan ve sorunları bu temelde çözümlenmeyi hedef almış kusur sorumluluğu kuralları, bu sorumluluk alanında yetersiz kalmakta ve tüketici konumunda olan bireyleri, üstesinden gelemeyecekleri zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle, kusur sorumluluğu sisteminde, üreticinin olası kusurunun ispatlanmasının gerekmesi, ayıplı ürünün neden olduğu zarara, neredeyse kaçınılmaz olarak, mağdurun katlanması sonucunu doğurmaktadır.

Üreticinin ayıplı üründen sorumluluğu alanında batıda yaşanan gelişmelere göz atıldığında, özellikle de **İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan hukuklarında, 1920’i** yıllardan bu yana, üreticinin sorumluluğu alanında öğretide ve hatta mahkeme kararlarında yoğun tartışmalar yapılmış olduğunu görmekteyiz.

Soruna tarihsel açıdan göz atıldığında, üreticinin sorumluluğu ile ilgili düzenlemelerin, **sanayi devrimi gerçekleşip endüstriyel gelişim de tamamlandıktan sonra** yapıldığı görülmektedir. Mesela, serbest piyasa düzeninin hakim olduğu, girişimci ruhu taşıyan insanlarla dolu olan Amerika, sanayi devrimini Avrupa’dan önce yaşamış çok hızlı bir şekilde dev şirketler kurarak endüstrilemiştir. Amerika, bu durumyla bağlantılı olarak, üreticilere tanınan bu serbestliğin, tüketiciler açısından getirdiği tehlikelerle de oldukça erken bir süreçte yüz yüze gelmiştir. Bu durumun farkına varmakta gecikmeden, Amerikan Mahkemelerinde, daha 1910’lu yıllarda, üreticilerin sorumluluğunu genişleten kararlar verilmeye başlanmıştır. Hatta, 1944 yılında California Yüksek Mahkemesi hakimi Traynor’un ismiyle anılan karar⁴ ile, üreticilerin

⁴ California Yüksek Mahkemesi’nin Escola v. Coca Cola Bottling Co. ile ilgili 24 Cal.2d 453, 150 P.2d 436 (1944) sayılı kararı (karar için bkz. Harry SHULMAN / Fleming Jr. JAMES /

objektif olarak sorumlu tutulduğunu dahi görmekteyiz. Kararda mahkeme, restoranda çalışan garsonun, elinde patlayan kola şişesi dolayısıyla yaralanması nedeniyle, üretici firmayı, kusuru olup olmadığına bakmadan sorumlu tutmuştur.

Özellikle Avrupa ve Amerika’da bu alanda yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, bu ülkelerin mevzuat ve uygulamasıyla sorunu hala kusur sorumluluğu esasına dayandıran ülkemiz mevzuat ve uygulaması arasında derin bir uçurum göze çarpmaktadır.

II- Avrupadaki mevcut durum

Avrupa Birliği’nde, 1985 yılında Üye Devletlerin Ayıplı Ürünlerden Doğan Sorumluluk ile ilgili Hukuki ve İdari Düzenlemelerinin Uyumlaştırılmasına İlişkin 85/374 sayılı AB Konsey Direktifi⁵ ile üreticilere objektif sorumluluk getirilmiştir. Bu Direktif öncesinde, üreticinin ayıplı ürününün sebep olduğu zararlardan sorumluluğu sorunu her ülkenin mevcut genel sorumluluk prensipleri ile çözümlenmeye çalışılmakta idi.

20 yy.ın ikinci yarısına girildiğinde artık, üreticinin sorumluluğu sorununun özel bir düzenlemeye ihtiyaç duyduğu ve karşılaşılan sorunların mevcut kusur sorumluluğu kuralları ile çözülemediği kabul edilmesine rağmen; 1985 yılında kabul edilen söz konusu 85/374 sayılı AB Konsey Direktifine kadar, hiç bir ülke, dış ticaret gücünü kötü yönde etkileyeceği kaygısıyla, kendi üreticileri için objektif sorumluluk getiren genel kurallar koymaya cesaret edememiştir. Her ne kadar kanun koyucular bu konuda kanunlaştırma hareketlerine gitmekten kaçınmış olsalar da, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların baskısıyla, bir çok ülke mahkemesi, klasik kusur sorumluluğunun kurallarını oldukça esneten kararlar vermek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, bazı üretim sektörlerinde, ayıplı olarak piyasaya sürülmüş olan ürünlerle ilgili olarak facialar yaşanması üzerine, bu sektörlerle sınırlı kalarak, özel düzenlemelere de gidilmiştir. Mesela, daha önce de belirttiğimiz “thalidomide skandalı” olarak

---

Oscar S. GRAY / Donald G. GIFFORD, Cases and Materials on The Law of Torts, 4th ed., New York 2003, s. 768-771; David W. LEEBRON, “An Introduction to United States Products Law : Origins, Theory, Issues and Trends », US and EEC Product Liability Issues and Trends, edited by Roger ZACH, Switzerland - St. Gallen 1989, s. 1-62, s. 4).

⁵ Directive 85/374/CEE du Conseil du 25 juillet 1985 relative au rapprochement des dispositions législatives, réglementaires et administratives des États membres en matière de responsabilité du fait des produits défectueux, OJ L 210/29, 07.08.1985.
85/374 sayılı AB Konsey Direktifi’nde 1999/34 sayılı Direktif (OJ L 141/20, 04.06.1999) ile değişiklik yapılmıştır.

bilinen, bir ilacın yan etkilerinin katlanılamayacak boyutlara ulaşmasından kaynaklanan olay sonucu, 1976 yılında Almanya’da ayıplı ilaç üreticilerine tehlike sorumluluğu getiren İlaç Kanunu⁶ kabul edilmiştir.

III- Türkiye’deki mevcut durum

AB’deki düzenlemenin aksine, kanun koyucumuz sorunu ayrı bir düzenleme ile değil 1995 tarihli Tüketicinin Korunması Hakkında 4077 sayılı Kanun’un⁷ (TKHK) “ayıplı mal”ı düzenleyen 4. maddesi içerisinde ele almayı tercih etmiştir. Öncelikle, sorunun tek bir madde ile düzenlenemeyeceğini vurgulamak gerekmektedir. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki, TKHK’nun 4. maddesi ile, esasen, konumuz ile hiç bağlantısı olmayan, satıcının sattığı ayıplı mal sebebi ile doğan “ayıba karşı tekeffül borcu” düzenlenmektedir⁸. TKHK’nun 4. maddesi, BK m. 194 vd. maddelerindeki satıcının ayıba karşı tekeffül borcunun tüketiciler için getirilmiş özel bir düzenlemesinden başka bir şey değildir. TKHK m. 4’de, ayıplı mal satın alan tüketicinin bu nedenle sahip olduğu seçimlik hakların yerine getirilmesinden sorumlu olan kişinin esasen satıcı olduğu belirtilmiştir. Ancak böyle bir düzenleme ile tüketiciye, satıcının bu yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla, üreticiye ve maddede sayılan diğer sorumlulara (satıcı, bayi, acente, ithalatçı ve bağlı kredi veren kuruluşlar) da müteselsilen başvurulabilme imkânı tanınmıştır.

Anılan kanun hükmünün tam metni şu şekildedir:

TKHK Madde 4/f. II ve f. III, c. 1:

Tüketici, malın teslimi tarihinden itibaren otuz gün içerisinde ayıplı satıcıya bildirmekle yükümlüdür. Tüketici bu durumda, bedel iadesini de içeren sözleşmeden dönme, malın ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım isteme haklarına sahiptir. Satıcı, tüketicinin tercih ettiği bu talebi yerine getirmekle yükümlüdür. Tüketici bu seçimlik

⁶ 24 Ağustos 1976, Arzneimittelgesetz, BGBl, Teil I, p. 2445.

⁷ RG, 8.3.1995, S. 2222, yürürlük 8.9.1995. Bu Kanunda 2003 yılında 4822 sayılı Kanun ile bazı değişiklikler yapılmıştır (RG, 14.3.1003, S. 25048).

⁸ Bu görüşte bkz. Cevdet YAVUZ, «Tüketicinin Ayıplı Mal ve Hizmetlere Karşı Korunması (TKHK m. 4)» Prof. Dr. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000 (TKHK m. 4), s. 1297; Çağlar ÖZEL, “Tüketicinin Korunması Anlamında Ayıplı Maldan Doğan Sorumluluk Kapsamında Yapımcının Sorumluluğu Sorunu » Prof. Dr. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 801.

Bu konuda daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. İ. Yılmaz ASLAN, Tüketici Hukuku, 3. baskı, Bursa 2006, s. 1003-1012; Aydın ZEVKLİLER/ Murat AYDOĞDU, Tüketicinin Korunması Hukuku, 3. bası, Ankara 2004, s. 104-109; Yahya DERYAL, Tüketici Hukuku, Ankara 2004, s. 45.

Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

haklarından biri ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölüm ve/veya yaralanmaya yol açan ve/veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahiptir.

İmalatçı-üretici, satıcı, bayi, acente, ithalatçı ve 10 uncu maddenin beşinci fıkrasına göre kredi veren ayıplı maldan ve tüketicinin bu maddede yer alan seçimlik haklarından dolayı müteselsilen sorumludur.

Tekrar vurgulayalım TKHK m. 4’de, esasen, üreticinin, satıcının ayıba karşı tekeffül borcu kapsamında alıcının seçmiş olduğu seçimlik hakkın yerine getirilmesinden sorumluluğu düzenlenmektedir. Bu durum maddenin 2. fıkrasının 3. cümlesinde açıkça görülmektedir.

Peki maddede, konumuz olan üreticinin ayıplı ürününün sebebiyet verdiği zararlardan sorumluluğu sorunu düzenlenmemiş midir?

Evet düzenlenmiştir. Bu husus, maddenin 2. fıkrasının son cümlesinde; *“Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölüm ve/veya yaralanmaya yol açan ve/veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahiptir.”* demek suretiyle düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi, maddede sadece üreticiden tazminat istenebileceği belirtilmekte ancak bunun hangi hükümler çerçevesinde talep edileceği belirtilmemektedir. Bu ifade üreticiye objektif sorumluluk yüklenmesi için yeterli değildir. Objektif sorumluluğun açıkça belirtilmesi gerekir. Kanun metninde açıkça böyle bir ifadenin bulunmadığı şu durumda, üreticinin sorumluluğunun BK m. 41 vd. dahi haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmasından başka çare bulunmamaktadır. Yargıtay da, 2004 tarihli bir kararı hariç⁹, neredeyse tüm kararlarında, sorunu kusur sorumluluğuna dayalı haksız fiil hükümleri çerçevesinde ele almış ve çözümlenmiştir¹⁰. Hal böyle olmak-

⁹ Bu yöndeki kararlara yapılan atıf için bkz. aşağıda dn. 16.

¹⁰ BAYKAN, s. 240; KARAHASAN, Sorumluluk, s. 331; ASLAN, s. 213; OĞUZMAN/ÖZ, s. 662; Çelik Ahmet ÇELİK, Tazminat ve Alacaklarda Zamanaşımı, İstanbul 2004, s. 367, 373; Veynel BAŞPINAR, “İlaç Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Sağlık Hukuku Sempozyumu, 8-9 Mayıs 2009- Kayseri, İLAÇ HUKUKU, editörler: Murat ŞEN/ Ahmet BAŞÖZEN, s. 99.

Ayrıca, ZEVKLİLER/AYDOĞDU’nun eserinde bazı çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Eserin 142. sayfasında, TKHK’nun 4. maddesinin 3. fıkrasında sayılan kişilerin ayıplı malın neden olduğu her türlü zarardan müteselsilen ve kusursuz sorumlu olduğunu belirtmesine rağmen, 90. sayfasında üretici-imalatçının sorumluluğunun, satıcının ayıplı mal nedeni ile olan sorumluluğuna (m. 4) müteselsilen bağlandığı için, sorumluluğun esas açısından satıcının

la birlikte, öğretide baskın olarak, TKHK'nun 4. maddesi ile üreticiye ayıplı ürünün sebep olduğu zararlar nedeniyle objektif sorumluluk getirildiğinin savunulduğunu görmekteyiz¹¹.

Diğer taraftan, üreticinin sorumluluğu alanında objektif sorumluluk getirecek düzenlemeye olan ihtiyacı karşılamak amacıyla, 2003 tarihinde, TKHK'nun 4. maddesine dayanarak, Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik ("Ayıplı Mal Yönetmeliği")¹²'in yayınlandığını görmekteyiz. Bu Yönetmelik ile üreticinin, *malın ayıp nedeniyle kişinin malında veya vücut bütünlüğünde sebebiyet verdiği hasardan objektif olarak sorumlu* olacağı hükme bağlanmıştır (m. 6).

Sorumluluk, Madde 6:

Ayıplı bir malın, bir kişinin ölümüne veya yaralanmasına veya bir malın zarar görmesine sebep olması halinde imalatçı/üretici doğan zararı, kusuru aranmaksızın tazmin etmekle yükümlüdür.

Ayıplı Mal Yönetmeliği ile, 85/374 sayılı AB Konsey Direktifi'ne uyumlu bir düzenleme yapılmış ve böylece üreticinin sorumluluğu sorunu çözümlenmiş gibi gözükse de, aslında, söz konusu Yönetmelik, birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu düzenleme yapısının ortaya çıkardığı en temel sorun

---

sorumluluğuna bakılması gerektiğini belirtmiştir. Yazarlar (s. 90) dolayısıyla da, satıcının ayıplı malın doğrudan doğruya sebep olduğu zararlar nedeni ile BK m. 205 uyarınca kusursuz sorumlu; dolaylı zararlardan kusurlu sorumlu olduğunu belirtmiştir.

HAVUTÇU sadece, maddedeki ifadeden sorumluluğun kusursuz sorumluluk olup olmadığının açık olmadığını belirtmekle yetinmiş; sorumluluğun kusur sorumluluğu olduğu şeklinde bir sonuca varmaktan kaçınmıştır (Ayşe HAVUTÇU, Türk Hukukunda Örtülü bir Boşluk : Üreticinin Sorumluluğu, Ankara 2005, s. 131, 132).

¹¹ RG, 13.06.2003, S. 25137.

¹² Yarg. HGK, 30.06.1999, E. 1999/21-892, K.1999/864 (ABD, 2000-1, s. 276-278). Bu doğrultuda, Yarg. 10. HD, 29.12.1983, E. 6127, K. 6970 (YKD 1984/4 s. 590-592, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com.tr); Yarg. 10. HD, 24.11.1983, E. 5553, K. 5948 (YKD 1984/3, s. 403-404); Yarg. 7. HD, 21.4.1982, E.993, K. 5040 (YKD 1982/7, s. 945-946); Yarg. 4. HD, 15.1.1974, E. 1973, K. 15712 (RG 20.2.1974, S. 14805, s. 10-11). KURU da, "Hâkim, bir davada uygulanacak yönetmelik hükmünün kanuna aykırı olduğu kanısına varırsa, kanuna aykırı yönetmelik hükmü yerine kanun hükmünü uygular." demektedir (Bâki KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, 6. bası, İstanbul 2001, s. 1330, 1331).

Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

ve kabul edilemez durum, üreticinin kusursuz sorumluluğu ile ilgili konuların kanun ile düzenlenmesi gerekirken, Yönetmelik ile düzenlenmiş olmasıdır.

Anayasa'nın 124. maddesinde, yönetmeliklerin yasa ve tüzüklerin uygulanmasını göstermek üzere ve bunlara aykırı olmamak kaydı ile çıkarılabileceği açıkça hükme bağlanmıştır. Elimizdeki birçok kararda, Yargıtay, Yönetmeliğin kanuna aykırı olması halinde, söz konusu Yönetmeliğin kanuna aykırı hükmünün uygulanmayıp kanuna itibar edileceğini, açıkça kabul etmektedir¹³. Bu durumda, Yönetmelik ile getirilen objektif sorumluluk hükmünün uygulanmaması halinde, üreticinin sorumluluğu zaten kusur sorumluluğuna dönüşecektir¹⁴.

Burada ayrıca, 2001 yılında yürürlüğe giren, “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair 4703 sayılı Kanun”¹⁵dan da söz etmek yerinde olacaktır. Öğretide 4703 sayılı Kanun ile üreticilere objektif sorumluluk getirilmiş olduğu savunulmaktadır¹⁶. Bu görüşten olan yazarlar

¹³ YILDIRIM, Yönetmeliğin hukuka aykırılığı sorununu hiç tartışmadan, Yönetmelik ile getirilen objektif sorumluluğun uygulanacağını belirtmektedir (M. Fadıl YILDIRIM, Türk Hukukunda İlaç Üreticisinin İlacın Ayıplarından Sorumluluğu”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Sağlık Hukuku Sempozyumu, 8-9 Mayıs 2009- Kayseri, İLAÇ HUKUKU, editörler: Murat ŞEN/ Ahmet BAŞÖZEN, s. 23 vd.)

¹⁴ RG, 11.6.2001, S. 24459.

¹⁵ Kemal OĞUZMAN/ Turgut ÖZ, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. baskı, İstanbul 2000 (atıf:2000); 5. baskı, İstanbul 2006, s. 665; ZEVKLİLER/ AYDOĞDU, s. 90, 144. Aksi görüş için bkz. HAVUTÇU, s. 116, 117.

OĞUZMAN/ÖZ (s. 664, 665)’de hukukumuzda gerçek anlamda üreticinin özel hukuk kusursuz sorumluluğunu düzenleyen yasal dayanağın 4703 sayılı Kanun olduğu belirtilmiştir. Eser’de, bu Kanun ile üretici ve dağıtıcıların sadece denetim kuruluşlarına karşı değil üründen zarar gören kişilere karşı tazminat yükümlülüklerinin de düzenlendiği belirtilmiştir. Ayrıca eserde, kusursuz sorumluluk 4703 sayılı Kanun m. 5/f.IV’deki ifadeye dayandığı belirtilmektedir. Söz konusu fıkra şu şekildedir: “Üretici, güvenli olmadığı tespit edilen ürünün kendisi tarafından piyasaya arz edilmediğini veya ürünün güvenli olmaması halinin ilgili teknik düzenlemeye uygunluktan kaynaklandığını ispatladığı takdirde sorumluluktan kurtulur.”

¹⁶ Üreticinin sorumluluğunun BK m. 41 çerçevesinde kusur sorumluluğu olduğu doğrultusundaki kararlar: Yarg. 4. HD, 26.2.2003, E. 2002/11057, K.2003/1826; Yarg. HGK, 13.2.2002, E. 4-114, K. 84; Yarg. 4. HD, 11.4.2000, E. 517, K. 3348 ; Yarg. 13. HD, 19.3.1998, E. 2040, K. 2557; Yarg. 4. HD, 25.9.1997, E.4787, K.8679 (buraya kadar olan kararlar için bkz. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası – www.kazanci.com.tr); Yarg. HGK, 27.11.1996, E. 4-588, K.831 (Turgut UYGUR, Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, C. 2: Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, Madde 41-50, Ankara 2003, C.2, s. 1450); Yarg. HGK, 10.2.1986, E. 4-825, K. 1041 (UYGUR, C. 2, s. 1445); Yarg. 11. HD, 26.2.1986, E. 7325, K. 951 (UYGUR, C. 2, s. 1445 vd); Yarg. 11. HD, 20.9.1979, E. 3398, K. 4053 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com.tr); Yarg. 4. HD, 5.7.1977, E.2921, K. 7745 (YKD 1978/11, s. 1801 ; UYGUR, C. 2, s. 1445); Yarg. 11. HD, 6.5.1974, E. 1603, K. 1537 (YKD 1976/1, s. 59; UYGUR, C.2, s. 1445 vd). Bu yönde başka kararlar için bkz. UYGUR, C. 2, s. 1445-1451; Mustafa Reşit KARAHASAN, Sorumluluk Hukuku, 1. Kitap : Kusura Dayanan Sözleşme Dışı Sorum-

görüşlerini, 4703 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki "...*Üreticinin piyasaya sadece güvenli ürün arz etmek zorundadır.*" şeklindeki ifadeye dayandırmaktadır. Her ne kadar bu Kanun ile üreticilere bazı yükümlülükler getirilmiş ise de, bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, üreticilerin denetim kuruluşlarına karşı sorumlu olmaları ve ürünün piyasaya arzının yasaklanması, ürünün toplatılması gibi idari veya para cezası gibi cezai yaptırımlara maruz kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Yoksa, bu madde ile üreticilerin 3. kişilere karşı tazminat sorumluluğu düzenlenmiş olduğundan söz edilemez.

IV- Üreticinin sorumluluğunun koşulları ve bu konuda karşımıza çıkan yeni kavramlar:

Bu durumda ülkemizde bugün, üreticinin ayıplı ürünün sebep olduğu zararlardan sorumluluğu sorunu, **BK m. 41 ve devamındaki haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde** çözüme kavuşturulacaktır. Yukarıda vurguladığımız üzere Yargıtay da, hatalı üretim nedeni ile patlayan tüp veya yangına sebep olan buzdolabı gibi birçok olayda, meydana gelen zararlardan üreticinin sorumluluğunun, BK m. 41 vd. düzenlenmiş olan haksız fiil sorumluluğu hükümleri uyarınca değerlendirileceğini açıkça karara bağlamıştır¹⁷.

Mevcut normatif düzenlemeler karşısında, üreticinin sorumluluğunun kaçınılmaz olarak BK m. 41 vd. çerçevesinde çözümlenmesi gerekmele beraber, anılan maddelerde düzenlenmiş bulunan haksız fiil sorumluluğu, eldeki soruna tatminkâr bir çözüm getirmekten çok uzaktır. Özellikle de haksız fiil sorumluluğunun esasını teşkil eden **kusur unsuru**, çoğu durumda, üreticinin sorumlu tutulabilmesine engel teşkil etmektedir. Bilindiği gibi, MK m. 6 uyarınca kusuru ispat yükü davacıdadır. Ancak, üretimin makinalaşmasının sonucunda üreticinin kusurundan bahsedebilmek oldukça zorlaşmıştır. Ayrıca, üreticinin kusuru bulunsa bile bunun üretim faaliyetinin inceliklerinden haberdar olmayan mağdur tarafından ispat edilebilmesi beklenemez. Bu çekincelerin bilincinde olarak Yargıtay, haklı ve doğru bir bakış açısıyla, üreticinin sorumlu tutulabilmesi için, hem aranan kusur unsurunu objektif kriterlere bağlamış, hem de fiili karine müessesesine başvurarak zarar görenin ispat yükünü hafifletmeye çalışmıştır¹⁸.

luluk, 2. Kitap : Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk, 6. bası, İstanbul 2003, (Sorumluluk), s. 579 vd.

¹⁷ Yarg. HGK, 27.11.1996, E. 4-588, K. 831 (UYGUR, C. 2, s. 1451). Ayrıca, aynı doğrultuda bkz. Yarg. 4. HD, 27.3.1995, E.6256, K.2596 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com.tr).

¹⁸ Yarg. HGK, 27.11.1996, E. 4-588, K. 831 (UYGUR, C. 2, s. 1451). Aynı doğrultuda bkz.

Yargıtay'ın 1996 tarihli Hukuk Genel Kurul Kararında¹⁹ bu niyet ve irade, oldukça açık bir şekilde ortaya konmuştur. Söz konusu kararın ilgili bölümü şu şekildedir:

“... İmalatçının sorumluluğu, BK'nun genel ilkesi uyarınca, bir kusur sorumluluğudur. Ne var ki, sorumluluğun dayanakları belirlenirken BK'nun 41. maddesindeki genel ilkenin katı biçimde uygulanmaması gerekmektedir. Şöyle ki, imalatçı faaliyeti dolayısıyla hukukun gerekli kıldığı ve alınmasını imalatçıdan beklenebilir bulunduğu bütün özeni göstermekle yükümlüdür. Görüldüğü üzere, BK'nun 41. maddesini bu şekilde yorumlamak mümkün değildir. .... Özen objektif olarak belirlenir. Diğer bir anlatımla, kişinin belli bir standartta olduğu kabul edilir. Ne var ki bu ölçünün mutlak tüm insanlar için aynı olması ve katı biçimde uygulanması zorunlu değildir. Her somut olayın özelliğine göre, özenin bunun sonucunda da kusurun bulunup bulunmadığı saptanır. Bundan dolayıdır ki, imalatçıdan beklenen özen, bir kazı yapan işçiden beklenen özen ile aynı olmamalıdır. İmalatçının daha yüksek bir özen yükümlülüğü vardır. Bunun nedeni de, üreticinin yaptığı işin özelliğine göre, büyük tehlike yaratmasıdır. İşte imalatçıdan yüksek özen beklemenin nedeni “tehlikeyi uzaklaştırması” ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de, imalatçı, tehlikeyi uzaklaştırmak için gerekli ve akla gelen ve gelebilecek olan her türlü önlemi almalıdır. Böylece, imalatçı gerekli güvenlik ve denetim önlemlerini almalıdır. Bunun sonucu olarak imalatçı, bilim ve tekniğin gerekli kıldığı son durumu gözetecektir. Üretilen malın özelliğine ve yarattığı tehlikeye göre önlemler daha da arttırılacaktır. O mamulü kullananın bilgisiz ve tecrübesiz olabileceği ihtimali varsa, üreticinin özen yükümlülüğü de buna göre artmış olacaktır.

Açıklanan bu ilkeler gözetildiğinde, zarar görenin, BK'nun 41. maddesinde ifade edildiği üzere, *zarar verenin kusurunu kanıtlamadaki yükümlülüğünün hafıflediği sonucuna varabiliriz. İmalat işinin çok komplike olması nedeniyle de, zaten zarar görenin bazı unsurları kanıtlaması imkânsız olacaktır.*

Yarg. 4. HD, 27.3.1995, E.6256, K.2596 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com.tr)

¹⁹ Bu konuda detaylı bilgi ve bu kuralın aksini savunan görüşler için bkz. Gilles PETITPIERRE, La Responsabilité du fait des Produits, thèse de doctorat, Genève 1972, s. 68, s. 110-113. ÖZTAN da « saf ekonomik zarar » kalemlerine şunları örnek olarak vermektedir: Ayıplı bir ürünü satın alanın bu üründen beklediği istifadenin gerçekleşmemesi nedeniyle doğan zararlar veya ayıplı ürünü satanların ticari itibarlarının sarsılması şeklinde ortaya çıkan zararlar, ürünün kullanım değerindeki eksiklik (mesela buz dolabının fazla elektrik sarf etmesi, iyi soğutmaması) veya ürünün kısmen kullanılmamasından doğan zararlar (Bilge ÖZTAN, İmalatçının Sorumluluğu, Ankara 1982, s. 23).

tır. Bundan dolaydır ki, fili karinenin ispat yerine geçmesi kabul edilmelidir. Zararın imal edilen şeyin kullanımından kaynaklanmadığını imalatçı kanıtlayacaktır ...”

Diğer taraftan haksız fiil sorumluluğunun diğer önemli unsuru olan **hukuka aykırı davranış** açısından da, üreticinin hukuka aykırı bir fiilinin bulunup bulunmadığı çok tartışılmıştır. Ancak kanaatimizce, üreticinin piyasaya ayıplı ürün sürüyor olması onun davranışını hukuka aykırı kabul etmek için yeterlidir. Zaten bu fiilin hukuka aykırılığı, 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş olan “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair 4703 sayılı Kanun”un üreticilerin piyasaya güvenli ürün arz etmek zorunda olduklarını belirten 5. maddesi ile de perçinlenmiş durumdadır.

Bu noktada, karşılaşılan diğer bir çetin sorun da **ayıplı ürünün tanımlanmasıdır**.

“Ayıp” kavramı ile ilgili olarak, bugün yabancı hukukların çoğunda, hukuk öğretimimize halen yabancı olan, **“uygunluk ayıbı”** ve **“güvenlik ayıbı”** şeklinde bir ayırımın yerleşmiş olduğu görülmektedir. “Uygunluk ayıbı”, satım sözleşmesi gibi sözleşmesel ilişkinin bulunduğu durumlarda söz konusu olmakta ve sözleşmenin âkidinin haklı beklentisine uygun olarak ifa edilmediğini göstermektedir. Diğer taraftan “güvenlik ayıbı” ise, ürünün kullanıcıların güvenliği, yani hayatı, vücut bütünlüğü veya malları açısından tehlikeli olmasıdır. Mesela, beklenen hızda gitmeyen son model bir BMW’de veya suyu çok kısa sürede kaynatamayan bir su ısıtıcısında “uygunluk ayıbından” söz edilirken; hızla giderken direksiyonu kitlenen BMW’de veya termostat arızası yüzünden yangın çıkmasına sebep olan su ısıtıcısında “güvenlik ayıbı” söz konusu olur.

Üreticinin ayıplı ürünün üçüncü kişilere sebebiyet verdiği zararlardan sorumluluğunun konusunu da “güvenlik ayıpları” oluşturmaktadır.

Burada belirtmek gerekir ki, bir üründe güvenlik ayıbının bulunup bulunmadığının belirlenmesi de oldukça hassas bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu belirlemenin yapılabilmesi için öncelikle o ürünün güvenlik standardının ne olduğunun, yani üründe bulunması gereken normal tehlikenin ne olduğunun tespiti gerekir. Mesela, bir ilacın yan etkisi bulunması veya arabada hava yastığı veya ABS fren sistemi bulunmaması, bu ürünleri güvensiz saymak dolayısıyla da ayıplı kabul etmek için yeterli midir?

Burada özellikle, her ürünün makul bir tehlike alanı bulunduğunu ve ürünün 100% güvenli olmasının beklenemeyeceğini belirtmek gerekir. Bu türden makul tehlikelerin, sosyal yaşamın ve ürünün kullanıcılara sağladığı faydaların karşılığı olduğu ve bu zararlara bizzat katlanılması gerektiği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bir üründe **makul tehlikeden daha fazla tehlike bulunması halinde o ürünün ayıplı** olduğu söylenebilmelidir. Peki “**makul tehlikenin**” veya karşıt kavramıyla “beklenebilir güvenliğin” seviyesinin ne olduğu nasıl belirlenecekti?

Bir tehlikenin makul olup olmadığı belirlenirken bir çok farklı kritere bakmak gerekir. Bu kriterlerden hangilerine önem verileceği yönündeki karara, hukuk politikaları da etkili olmaktadır. Makul tehlikenin belirlenmesinde önemli olan başlıca kriterlerin neler olduğu 2003 tarihli Ayıplı Mal Yönetmeliği'nin 5. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“ Malın piyasaya sunum tarzı, makul kullanım şekli ve piyasaya sürüldüğü an ve benzeri diğer husular göz önüne alınarak, bir kimsenin o maldan haklı olarak bekleyebileceği güvenliği sağlamayan mal ayıplıdır.”

Üreticinin sorumluluğu açısından haksız fiil sorumluluğunun unsuru olan “**zarar**” konusu üzerinde de hassasiyetle durulması gerekmektedir. Üreticinin sorumluluğu alanında düzenleme getirmiş ülkelerin çoğunda, üreticinin sorumluluğunun hangi zararları kapsadığı belirlenirken, “**şahsa ve mallara yönelik zararlar**” ve “**saf ekonomik zararlar**” ayırımı yapıldığı görülmektedir. “Saf ekonomik zararlar” kişiye veya mala yönelik ihlallerin doğrudan veya dolaylı sonucu olan zararlardan bağımsız olarak, kârdan mahrumiyet gibi, kişinin sadece ekonomik nitelikli zararlarını ifade eder. Kişinin atölyesinde kullandığı makinalardan birinin ayıbı yüzünden bu üründen beklediği istifadenin gerçekleşmemesi nedeniyle elde edemediği ticari kazanç, bu zararın tipik örneğidir²⁰. Ayrıca, ürünün maliki veya zilyedi konumunda olan kişinin ayıplı ürün sebebiyle zarara uğrayan üçüncü bir şahsa ödemek zorunda kaldığı tazminat da bu zarar kapsamına dahil edilebilir[□]. Saf ekonomik zararların, haksız fiil sorumluluğunun değil sözleşmesel sorumluluk hukukunun kapsamına girdiği kabul edilmektedir. Bu nedenle, saf ekonomik zararların üreticinin sorumluluğunun kapsamına da girmediği savunulmaktadır. Nitekim, AB Direktifi “saf ekonomik zararları” üreticinin sorumluluğunun kapsamına almamıştır. Diğer taraftan Fransız ve Amerikan hukukları ise, bu tür zararların dahi üreticiler tarafından tazmin edilmesine imkân tanımaktadır.

²⁰ PETITPIERRE, s. 35.

Üreticinin sorumluluğu alanında çözümlenmesi gereken diğer bir sorun da üreticiden tazminat talep edebilecek olan **zarar gören** kişilerin kimler olduğudur. Bu noktada, üreticinin sorumluluğu müessesesinin genellikle tüketicilerin korunması kapsamında incelendiğini söyleyebiliriz. Keza, Türk hukukunda da konu, tüketici mevzuatı çerçevesinde düzenlenmiştir.

TKHK 3(e) maddesiyle tüketici, *“bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişi”* olarak tanımlanmıştır.

Yukarıdaki maddeden de görüldüğü gibi, ayıplı ürün sebebiyle tüketici mevzuatı çerçevesindeki hükümlere başvurabilmemiz için, ayıplı ürünün ticari veya mesleki olmayan bir amaçla edinilmiş olması aranmıştır. Diğer bir ifade ile, kişinin tüketici olup olmadığını belirlerken o kişinin o malla ilgili amacının ne olduğuna bakmak gerekmektedir. Yargıtay, tüketici tanımını dar tutmakta ve iş yerinde kullanılan tüm eşyaları ticari veya mesleki kabul etmektedir. Bu husus, Yargıtay’ın ayıplı bilgisayarla ilgili kararında²¹ açıkça görülmektedir. Söz konusu davada, davacı ayıplı bilgisayarı şahsi işleri için kullandığını iddia etmiş olmasına rağmen, Yargıtay, bilgisayarın eczane adına satın alınmış olması nedeniyle mağduru “tüketici” saymamıştır. Ayrıca Yargıtay, 19. HD’nin 1999 tarihli aksi yöndeki bir kararı²² dışında, ticaret şirketlerinin, özel alanları olmadığı prensibinden (TTK m. 21) hareketle, tüketici olamayacakları kanaatinde²³.

²¹ Yarg. 13. HD, 18.11.2003, E. 9271, K. 13864 (Kâmil KADIOĞLU, Gerekçeli Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Yargıtay Kararları ve İlgili Mevzuat, 2. Bası, Ankara 2005, s. 42).

Tacirin, işyeri doğal gaz aboneliğiyle ilgili dava için bkz. Yarg. 13. HD, 23.9.2004, E. 4518, K. 12676; Ticaret Meslek Lisesinin doğal gaz aboneliğiyle ilgili dava için bkz. Yarg. 13. HD, 2.7.2004, E. 3526, K. 10632 (karar metinleri için bkz. KADIOĞLU, s. 37-40).

Yarg. 13. HD, 29.9.2005, E. 7945, K. 14196 no.lu kararda, “...somut olayda davacının davalı ile yaptığı telefon abonelik sözleşmesi davacıya ait işyerine ait olup mesleki amaçla kullanıldığı ve 4077 Sayılı Yasa kapsamında tüketici olmadığı anlaşılmaktadır.” (İstanbul Barosu Dergisi, C. 80, S. 2006/2, s. 849, 850).

²² Yarg. 19 HD, 6.7.1999, E. 3932, K. 4621 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com tr): Yargıtay bu kararında bir malı özel amaçlarla satın almış olan ticaret şirketlerinin tüketici olabileceğini kabul etmiştir

²³ Bu doğrultuda bkz. Yarg. HGK, 11.10.2000, E. 19-1255, K.2000/1249 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası-www.kazanci.com tr). Keza, Yargıtay’ın 2003 tarihli bir kararında bir mimarlık limited şirketine verilen voltajın çok yüksek olması nedeniyle bilgisayarların arızalanması nedeniyle elektriği sağlayan “Tedaş” aleyhine açılan tazminat davasında davacının tüketici olarak kabul edilemeyeceğine karar verilmiştir (Yarg. 13 HD, 26.2.2004, E. 2003/14115, K. 2004/2252 -KADIOĞLU, s. 18, 19).

Ancak biz, tüketici kavramının bu kadar dar tutulmaması gerektiği kanaatindeyiz. Zira, bir anonim şirketin veya avukat yazıhanesi veya doktor muayenehanesindeki sadece orada çalışan kişilerin kullanımı için alınmış olan buz dolabı veya televizyon gibi “tüketim malı” niteliğindeki mallar açısından, bu şirketin veya iş yeri sahibinin “tüketici” kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

V- Sonuç

Sonuç olarak, üreticinin sorumluluğunun, hukuksal birçok kendine has sorunu içermekte olduğunu görmekteyiz. Bu sorunların, en kısa zamanda üreticilere objektif sorumluluk getirecek şekilde kanuni bir düzenlemeye kavuşturulması gerekmektedir. Gerçi, 2003 yılında tüketici mevzuatı çerçevesinde çıkartılan Ayıplı Mal Yönetmeliği ile üreticilere objektif sorumluluk getirilmiştir; ancak, bu Yönetmelik, üreticiler için kusur sorumluluğu benimsemiş olan TKHK m. 4 ile çeliştiğinden hukuka aykırıdır ve bu nedenle uygulanamaz. Dolayısıyla, hukukumuzda üreticilere objektif sorumluluk getiren kanuni bir düzenlemeye halen ihtiyaç vardır. Böyle bir düzenleme getirilene kadar, ayıplı üründen zarar gören kişiler ancak BK m. 41 vd.daki haksız fiil hükümleri çerçevesinde tazminat talep edebilecektir.

OTURUM BAŞKANI PROF. DR. İHSAN ERDOĞAN – Bizde size teşekkür ediyoruz. Tuba Hanım’dan üreticinin sorumluluğunu dinledik. Ben üretici değilim, bana ne diyebilirsiniz; ama sizlerde fikir üreticilerisiniz. O da tamamen sorumsuz bir alan değildir.

Efendim benim bir vasfım var. Onu hiç üzerimden atamadım. Atmak da istemiyorum. Ben köylüyüm. Benim köyüm yalnız öyle bir köy ki balkondan atladığın zaman balkona düşersin. Aradaki mesafe 25 km. Her sabah güneş benim köyüme Hanım Efendinin geldiği yerden doğar. Baktığımız zaman dağların üzerinden güneşin doğuşunu görüyoruz. Efendim Hatay’dan Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Şafak Kaypak Hanımefendi bize “Çevre Hukuku’nda Sorumluluk” konusunu takdim edecekler. Buyurunuz Efendim.